

Pécsi Tudományegyetem
Természettudományi Kar
Földtudományok Doktori Iskola

**A HATÁRON ÁTNYÚLÓ EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS A
TURIZMUSFEJLESZTÉS KAPCSOLATÁNAK VIZSGÁLATA
KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYE NYITRA KERÜLET ÉS
AZ ISTER- GRANUM EGTC PÉLDÁJÁN**

PhD-értekezés tézisei

Hartl Mónika

Témavezető:

Prof. Aubert Antal

Intézetigazgató, egyetemi tanár

Pécs, 2016

A doktoriskola címe: PTE Földtudományok Doktori Iskola

Vezetője: Prof. Dövényi Zoltán DSc
egyetemi tanár, földrajz tudomány
doktora PTE TTK Földrajzi Intézet,
Magyarország Földrajza Tanszék

A doktori témacsoport címe: Turizmusföldrajz

Vezetője: Dr. Trócsányi András PhD tanszékvezető,
egyetemi docens
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai
Tanszék

Az értekezés tudományága: Turizmusföldrajz

Témavezető: Prof. Aubert Antal CSc
Intézetigazgató, egyetemi tanár, PTE TTK
Földrajzi Intézet, Turizmus Tanszék

1. BEVEZETÉS

A határmenti térségek a hazai területfejlesztési politikában, mint önálló fejlesztési célterületek, közel két évtizeddel ezelőtt kerültek meghatározásra. Az 1985-ös, majd az 1996. évi területfejlesztésről és területrendezésről szóló XXI. törvény a határmenti térségeket – mint sajátos adottságú térségek – a kiemelt térség kategóriába emelte (1996. évi XXI. tv.).

A határon átnyúló együttműködések hathatósan erősítették a „Régiók Európája” eszme megvalósulását, ezért a határtérségek az Európai Unió részéről is kiemelt szerephez jutottak (SÜLI-ZAKAR I. 2001). A doktori értekezés célja elemezni a határon átvívelő együttműködések a magyar-szlovák határ mentén, Nyitra kerület és Komárom-Esztergom megye példáján, különös tekintettel a turizmusra. A turizmus-fejlesztés és a határmenti térségek fejlesztése ebben a térségben mára összekapcsolódott, melyet jól szemléltet egy olyan kezdeményezés a magyar-szlovák határtérségből, amely az Európai Unió határon átnyúló együttműködéseinek fejlődése során Közép-Európában elsőként alakította ki az európai területi együttműködési csoportosulást EGTC (European Grouping of Territorial Cooperation). Az Ister-Granum EGTC-t 2008-ban jegyezték be, de tevékenységét már az Ister-Granum Eurorégió keretei között 2000-ben elkezdte (<http://www.istergranum.hu/index.html>). Az EGTC az Európai Unió innovatív megoldása a tartós határon átnyúló együttműködések biztosításához, intézményesítéséhez, magát az intézményesülés szükségességét pedig az tette lehetővé, hogy helyi és közösségi szinten megfogalmazódott a határok megnyitására és a határmenti periférikus térségek fejlesztésére való igény (SCOTT, J. 2000).

Helyi szinten a határmenti fekvésből a következő hátrányok adódhatnak: ezen térségek általában periférikus fekvésűek, funkcióhiányos adottságúak, előnytelen közlekedési infrastruktúra jellemzi őket, alacsony a gazdaság dinamikája és a befektetői készség, ebből adódóan pedig munkanélküliség, illetve elvándorlással és elöregedő demográfiai mutatókkal bíró települések jellemzik (RATTI, R. – REICHMAN, S. 1993). A Közösség szintjén viszont fokozatosan fejlődő jogi és finanszírozási támogatási rendszertől számolhatunk be (SCOTT, J. 2000).

A határmentiség jelentősége Magyarországon különösen fontos a Kárpát-medence történeti-politikai viszonyai következtében. A szlovák-magyar határszakasz hazánk leghosszabb határmenti területe ezzel párhuzamosan pedig itt a legtöbb a határmenti együttműködések száma is (TÓTH P. 2008). A térségben alapvetően a határmenti fekvésből adódó hátrányok leküzdése és az ebből adódó lehetőségek kihasználása a cél, azaz a határmenti versenyképességben rejlő, a versenyképességet pozitívan befolyásoló adottságok megtalálása és kihasználása válik prioritássá. A kapcsolat kialakításának legfontosabb elemei: a közlekedési infrastruktúra, a társadalmi bázis és a gazdasági folyamatok. Ezen utóbbi szempontrendszer kapcsán pedig ki kell emelnünk, hogy a terciér szektor ágazatai, ezen belül pedig az idegenforgalom kiemelt szerepet tölt, tölthet be a térségben.

A turizmusban megvalósuló együttműködések alapvetően generálják-generálhatják a gazdaság további, határon átvívelő összefogásait is (AUBERT A.- SZABÓ G. 2007). Fontos továbbá azt is észrevennünk, hogy a határmenti területek a turizmusfejlesztéstől a térség jövedelemteremtő képességének a növekedését (is) várják, bár számolni kell azzal, hogy az idegenforgalom egymagában nem képes megoldani valamennyi hátrányos helyzetű térség problémáját, sok esetben azonban kiegészítő jövedelemszerzési lehetőséget nyújt az ott élő emberek számára (AUBERT A.-

SZABÓ G. 2007). Ezért a turizmus a gazdasági diverzifikáció egyik (és nem az egyetlen) fontos pillére.

A határmenti turisztikai együttműködések egyik fontos célja a turisták költségeinek helyben tartása, amellyel természetesen a helyi lakosság megtartása, az életfeltételek javítása is elérhetőbbé válik. Ezt a folyamatot erősíti az Európai Unió integrációs politikája is, melynek célja a „varratmentes Európa” vagyis az akadályokat jelentő nemzeti határok „lebontása”, a határmenti térségek átjárhatóbbá tétele (BARANYI B. 2004). Maguk a határok a turizmusra több szempontból is hatással bírnak: befolyásolják a turistaforgalmat, a desztinációk elérhetőségét, a közös turizmustervezés lehetőségeit, a közös marketing és promóciós tevékenységet. Fontos azt is kiemelni, hogy a határterület a turizmusban önálló desztinációként is megjelenhet, ami egyben a sikeres határmenti turisztikai együttműködések alapja is lehet.

A turizmus az Ister-Granum EGTC területén is a megélhetés és a gazdasági diverzifikáció alternatívájaként jelenik meg. A turizmus fő centrumterületeit Komárom-Révkomárom, Esztergom-Párkány és Visegrád városai adják. A tárgyalt térség további településein már csak komolyabb turisztikai vonzerő-fejlesztés révén érhető el a jelentékenyebb turisztikai mozgások erősítése, egyben a gazdasági haszon lecsapódása. Az EGTC területén jól megtervezett és szervezett komplex turisztikai csomagokra van szükség akár a térség adottságaihoz illeszkedő, és azokat láncként felfűző tematikus utak formájában. Empirikus és szakirodalmi adatokra is hivatkozva elmondható, hogy a kutatott terület bővelkedik a történelmi múlt által felhalmozott és a természet által kialakított potenciális adottságokkal (HARTL M. 2009a, 2009b, HARTL M. 2010), melyeket megfelelő tervezéssel és fejlesztéssel természetesen be lehet kapcsolni a turizmus folyamataiba. A terület legfontosabb természeti- és imázseleme a Duna, melynek turisztikai szerepe, mint természeti, tájképi tényező döntően meghatározó.

Fentiek alapján a disszertáció alapvetően a határon átnyúló együttműködés és a turizmusfejlesztés kapcsolatának vizsgálatát tűzi ki célul Komárom-Esztergom megye, Nyitra megye és az Ister-Granum EGTC példáján.

2. A KUTATÁS CÉLJA, PROBLÉMAFELVETÉS

A disszertációban a turizmus területén megvalósuló határon átnyúló együttműködések modell értékű bemutatását tűztem ki célul. *A kutatás célja, hogy a határmenti fekvés, a nemzetközi együttműködés és a turizmus összekapcsolásának lehetőségét regionális megközelítésben vegye górcső alá. A doktori értekezés esettanulmány segítségével kíván bemutatni egy olyan kezdeményezést a magyar-szlovák határtérségből, amely az Európai Unió határon átnyúló együttműködésének fejlődése során Közép-Európában elsőként alakította ki az Európai Területi Együttműködési Csoportosulást (EGTC).*

A disszertációban a turizmus területén megvalósuló határon átnyúló együttműködések modell értékű bemutatását tűztem ki célul. A kutatás célja az volt, hogy a határmenti fekvés, a nemzetközi együttműködés és a turizmus összekapcsolásának lehetőségeit bemutassa, elemezze egy regionális példa alapján. A doktori értekezés fontos célja volt tehát esettanulmány segítségével bemutatni egy olyan kezdeményezést a magyar-szlovák határtérségből, amely az Európai Unió határon átnyúló együttműködésének fejlődése során Közép-Európában elsőként alakította ki az Európai Területi Együttműködési Csoportosulást (EGTC).

A dolgozat fel kívánta továbbá tární a Mária Valéria híd térségben betöltött katalizátor szerepét. A 2001-ben újjáépült híd valódi határvárossá tette Esztergomot és Párkányt, azóta a két város fejlődése hatalmas lendületet vett. A Mária Valéria híd nem csupán a két város jelképévé vált, hanem a közvetlenül a „hídnak köszönhetően” létrejött Ister Granum EGTC „motorja is lett”. Az értekezés az újjáépült híd átadását követő 10 év alatt tapasztalható fejlődést kívánta bemutatni turizmusföldrajzi aspektusokat helyezve az előtérbe. Jelen fejezetben a vizsgálat főbb megállapításait, eredményeit kívánom összegezni.

A téma tudományos szempontból véleményem szerint azért lehet fontos és érdekes, mert a vizsgált jelenség komplex társadalomtudományi megközelítést kíván, amely sikeresen integrálja magába a regionális tudományi megközelítést, a természet- és társadalomföldrajzi, turizmusföldrajzi, közgazdaságtudományi, szociológiai diszciplínák számos vonatkozó eszközét, megközelítésmódját.

Az értekezés elsősorban társadalomföldrajzi és azon belül turizmusföldrajzi összefüggések feltárására és bemutatására törekszik, azonban a térben szerveződő gazdasági folyamatok megértéséhez szélesebb társadalmi folyamatokat, tényezőket is figyelembe vesz. A disszertáció egyik legalapvetőbb kutatási kérdésköre *a határterületek kapcsolatainak, együttműködéseinek feltárása.*

1. hipotézis: *Kiinduló hipotézisem szerint a határmenti térségek fejlesztése és a határmenti turizmusfejlesztés kérdésköre összekapcsolódik.*

A dolgozat vizsgálatba bevont területeinek összehasonlító elemzése kapcsán a közlekedési adottságok, a demográfia és foglalkoztatás folyamatai, a gazdasági környezet, valamint a turizmus jellemzőinek elemzése kap kulcsszerepet. A határterületeken, elsősorban a fejlődésben lemaradó régiókban – ha rendelkeznek potenciális, vagy már működő turisztikai háttérrel – lehetőség kínálkozik a közös turizmusfejlesztésre is. Elemezni kívánom tehát azokat a folyamatokat, amelyek során a turizmus multiplikátor szerepe révén generálhatja a gazdaság további határon átnyúló erősítésének mechanizmusait.

2. hipotézis: *Előzetes feltevésem alapján a határmenti fekvés befolyásolja a települések és vállalkozások kapcsolati rendszerét.*

A határmenti térségek természetes módon egyfajta „híd” szerepet is betölthetnek a szomszédos országok között. Ennek a szerepnek a dimenzióit vizsgálom az Ister-Granum EGTC közigazgatási kereteit adó Komárom-Esztergom megye és Nyitra megye társadalmi, gazdasági, kiemelten pedig turisztikai jellemzői kapcsán. A vizsgált magyar-szlovák határtérség számos területe kínál lehetőséget az integrált fejlesztéshez, de ehhez meg kell teremteni az együttműködés kulcsfeltételeit, ösztönözni kell a térség szereplői közötti együttműködések kezdeményezését. *Kiemelt célom megvizsgálni, hogy mely tényezők befolyásolják ezeket az együttműködéseket.*

A témakör elméleti alapjainak felvázolása után a gyakorlati megvalósulás jellemzőit esettanulmány keretében kívánom elemezni, melyet az Ister-Granum EGTC bemutatásával végzek el. Kiemelve a turizmus adta lehetőségeket, fókuszálva a Mária Valéria híd valóságos katalizátor szerepére, mely nagy lendületet adott az Ister-Granum Eurorégió majd EGTC működéséhez. A vizsgálat fontos tárgyát képezte, hogy az értekezés bemutassa az Ister-Granum EGTC vonzerőit és az arra épülő termékeket, valamint a kínálati és vendégforgalmi pozícióját, elkülönítve a magyar és szlovák

területen. Összegzés céljával el kívánom készíteni az Ister-Granum EGTC turizmusának tematikus SWOT elemzését.

3. hipotézis: *Feltételezésem szerint a terület meghatározó eleme a Duna, melynek turisztikai szerepe, mint természeti, tájképi tényező meghatározó.*

Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület fejlesztési lehetőségeit a közlekedés (közút, vasút, légi, kerékpáros és vízi közlekedés), a demográfia struktúrája és a foglalkoztatási viszonyok, valamint a gazdaság adatainak elemzésével kívánom bemutatni. A fejlesztési területek közül hangsúlyozottan foglalkozom a határon átvélő turizmus szerepével, melynek révén a Duna szerepe kiemelt hangsúllyal fog szerepelni az elemzésben. Ennek kapcsán elemzem Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület turizmusának kínálatát és keresletét, turisztikai szempontú SWOT elemzés segítségével pedig helyzetelemzést végzek.

4. hipotézis: *Hipotézisem szerint az Ister-Granum EGTC területén a szlovák-magyar együttműködések közül a legaktívabb a szőlőtermeléshez és a borkészítéshez köthető.*

Az értekezés ezen eredményeinek bemutatása az Ister-Granum borúthoz kapcsolódik. A vizsgálat fontos tárgyát képezi a borút alapinformációinak ismertetése, a természeti környezet adottságainak, infrastrukturális ellátottságának bemutatása. A vizsgált területen a vezető vonzerők és turisztikai termékek közül a bor és gasztronómiai turizmus a legkeresettebb.

A dolgozat ezen részében turisztikai szempontú összegzést készítek a borút településeiről tematikus SWOT elemzés segítségével, megfogalmazom a borút fejlesztési irányait, elemzem a társadalmi és gazdasági céljait, gazdasági környezetét, illetve elvégzem a borútban résztvevő települések komplex értékelését.

A dolgozat primer kutatási bázisát erősíti az általam végzett kérdőíves felmérés is ahol azt kívántam lekutatni, hogy hogyan működik az együttműködés, ez mennyire tudatos a fogyasztókban, mennyire sikerül népszerűsíteni a borvidéket, milyen a borvidék imázsa, mennyire tudatos a borfogyasztó. Az Ister-Granum EGTC, a Neszmélyi és a Dél-Szlovák borvidékek ismertségét, valamint a fesztiválon résztvevők borismeretét is kérdőív segítségével dolgoztam fel. Feltételezésem szerint az Ister-Granum EGTC turizmusfejlesztési programjaival utat nyit és mutat az együttműködés különböző formáinak erősítésére.

3. KUTATÁSI MÓDSZEREK

A kutatásban nagy hangsúlyt kapott a szakirodalmi források áttekintése és feldolgozása, ezen túlmenően pedig a kvantitatív és kvalitatív vizsgálati módszerek alkalmazása. A kvantitatív kutatás kérdőívezésen alapult, míg a kvalitatív személyes megkérdezésen, mélyinterjún, megfigyelésen és terepbejáráson. A felmérés adatainak feldolgozását számítógépes, statisztikai módszerekkel végeztem el (SPSS 17.0), mely az elemzés alapját biztosította.

A primer és szekunder források összegyűjtése és értékelése eltérő hangsúllyal jelenik meg az egyes fejezetekben.

3.1. Primer kutatási módszerek

Kérdőíves felmérés

A kérdőíves felmérés alkalmas nagyszámú minta körében végzett adatgyűjtésre, ez egyben a primer kutatások során alkalmazott egyik leggyakoribb módszer. Ennek is köszönhetően az értekezés célkitűzéseiben megjelölt kérdések és hipotézisek vizsgálata céljából kérdőíves felmérést folytattam, melyet kiegészítettem mélyinterjúval és látogató megfigyeléssel. A kérdőív az Ister-Granum Eurorégió, az Ászár-Neszmélyi és a Dél-Szlovák borvidékek ismertségét kutatta.

A kutatástervezésnél kiemelten fontos volt a kutatási problémát kutatási céllá gyúrni, majd a kutatási szempontokat meghatározni, továbbá a kutatás idejét és helyszínét, valamint a megkérdezett minta nagyságát és a mintába kerülés kiválasztási módját meghatározni.

Ezt követte a kérdőív összeállítása, majd a próbalekérdezés, így fókuszcsoportos vizsgálat keretében teszteltem a kérdőív tartalmát és szerkezetét. Ezután hajtottam végre a szükséges módosításokat. Az alapsokaság alapvetően a vizsgált fesztivál résztvevőinek köre volt, a mintába a felnőtt korú nők és férfiak kerültek. A minta nagysága 624 fő, a mintavétel típusa önkényes mintavétel volt. A következő lépés a lekérdezés lebonyolítása, majd az utolsó szakasz a kérdőívek kiértékelése, feldolgozása és a közlési táblák elkészítése volt.

A kutatás során sztenderdizált kérdőívet állítottam össze, törekedtem arra, hogy a kapott adatok összehasonlíthatóak legyenek. A kérdőív összeállításánál az információvesztés elkerülése végett elsősorban zárt kérdéseket vagy értékelési skálába sorolt válaszokat tartalmazó kérdéseket használtam (mivel a lekérdezés egy borfesztiválon történt, nagy esélye volt az információtorzulásnak). A válaszlehetőségek között szereplő „egyéb” kategória kis szabadságot adott csak a válaszadónak.

Maga a válaszadás természetesen önkéntes és anonim volt, a kérdőíves lekérdezés pedig személyesen és kérdezőbiztosok bevonásával történt. Az adatok feldolgozásánál az SPSS 17.0 programot használtam.

Interjú, mélyinterjú, látogató megfigyelés, terepbejárás

Az interjú és a mélyinterjú szóbeli megkérdezésen alapuló kutatási módszer, az adatgyűjtés során a szubjektív vélemények kifejtésére alkalmas. (BABBIE A. 1999) Interjút és mélyinterjút készítettem borászokkal (7 darab), polgármesterekkel (5 darab), illetve az EGTC menedzserével. Az összehasonlító analízisbe bevont polgármesterekkel készített interjúk a kérdőíves felmérést egészítették ki, pontosították az eredményeket.

A terepbejárás, látogató megfigyelés során felkerestem a vizsgált borvidékeket, ahol különböző megfigyeléseket tettem, illetve magam is kipróbáltam a szolgáltatásokat.

SWOT elemzés

A tematikus SWOT elemzés alkalmas arra, hogy megszabott szempontok alapján az Ister-Granum EGTC területén a két borvidéket értékelje mellyel aztán megfelelő következtetéseket vonhattam le. A vizsgált témakörök a térszerkezeti pozíció, a közlekedés, a környezet, a gazdasági környezet, a népesség, a humán erőforrások, a települések, a kistérségek, a fejlesztési politika, az imázs, a marketing, az attrakciók, a szervezés, az intézményrendszer, a szolgáltatások, a programok, a turisztikai termékek, a kereslet, a vendégkör és a desztinációk kéréskörét fedték le.

3.2. Szekunder források

Statisztikai adatok

Elemző vizsgálataim szekunder forrásai a Központi Statisztikai Hivatal, a Szlovák Statisztikai Hivatal (Štatistický úrad Slovenskej republiky), az Európai Unió Statisztikai Hivatala (Eurostat), valamint a regionális, megyei, kistérségi és települési helyzetképek (REMEK) és a szlovák REGDATA adatbázisai és alkalmazásai voltak, melyek segítségével lehetőség nyílt különböző területi szintekre vonatkozó, előre definiált szempontok szerinti lekérdezésekre. Ez kiegészült turisztikai szaklapok, fejlesztési dokumentumok elektronikus adathordozókból összegyűjtött forrásaival.

A kutatás során településsoros adatbázist, kistérségi/járási és megyesoros adatbázist használtam. Az Ister-Granum EGTC elemzésekor a kistérségi/járási adatokat nem tudtam használni, mert a vizsgált terület határai átlépik a kistérségi/járási határokat, ugyanakkor több esetben csak megyei adatokkal lehetett dolgozni, mivel kisebb kutatható egység nem állt rendelkezésre. Ez természetesen nagyban befolyásolta a kutatás területi meghatározását is.

A kutatómunka nehézségét továbbá az adta, hogy a magyar és szlovák oldalról beszerezhető statisztikai adatsorok sokszor nem azonos időszakban és/vagy nem azonos NUTS kategóriájú területi egységekre vonatkoztak. A statisztikai elemzésben sajnos több esetben csak LAU1-es szintig lehetett a vizsgált területet elemezni, ugyanis a szlovák statisztikai hivatalnak nincsenek erre vonatkozó települési bontású adatai.

Vonzerőleltár

Az első országos vonzerőleltár 1997-ben készült el Magyarországon, amely összefoglalta és minősítette a hazai vonzerőket (Magyar Turizmus Rt. 1997). A vonzerőleltár viszont állandó frissítésre szorul, hiszen a vonzerők értéke folyamatosan változik, ezzel turisztikai hasznosításuk is módosul. A dolgozatban a vonzerőket a borturizmus szempontjából értékeltem, mintaterületként az Ister-Granum EGTC-t határoztam meg. Területi adatbázis összeállítása az Ister-Granum EGTC területére Quantum GIS szoftverrendszerrel az OpenStreetmap és a saját adatim alapján készült.

4. AZ EREDMÉNYEK ÖSSZEFOGLALÁSA

4.1. Szakirodalmi összefoglalás, a kutatás elméleti alapjainak feltárása

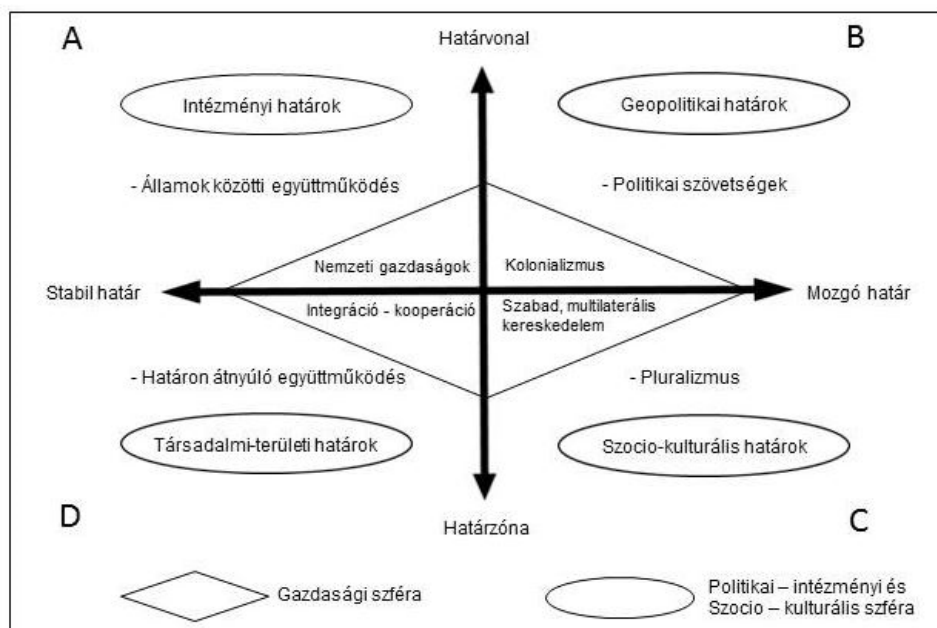
Az értekezés alapvetően két nagy egységre tagolódik egyrészt a határmentiség komplex elemzésére, másrészt a vizsgált terület turizmusának kutatására. A dolgozat elkészítésének sajátossága, hogy határmenti területet vizsgál, ezért kapott a szakirodalmi összefoglalóban hangsúlyos szerepet a határmentiség és annak fejlődésének bemutatása. A kutatás további fejezetei is tartalmazzanak elméleti részeket, melyek véleményem szerint segítik a tipizálást, a gyakorlatban már működő megoldások megértését, ezzel túllépve a szakirodalmi összefoglalás funkcióján.

A dolgozatban szereplő területi sajátosság indokolja, hogy „A határon átívelő turizmus” fejezet felsorakoztassa a témához kapcsolódó jelentősebb szakirodalmakat. Jellemzi a határon átnyúló turisztikai fejlesztéseket, a határterületek idegenforgalommal kapcsolatos szükségleteit és prioritásait, a határterületek turizmusra vetített jellegzetes problémáit elsősorban leíró jelleggel. A „4.3. „A határ és a turizmus – Elvászt vagy összeköt?” című fejezet a legfontosabb része az irodalmi összefoglalónak. A fejezet célja

bemutatni a határmenti fekvés, nemzetközi együttműködés és turizmus összekapcsolásának lehetőségét.

A célkitűzéseknek megfelelően tehát áttekintettem a határhelyzet, határmentiség hazai és nemzetközi irodalmának kiemelkedő kutatási eredményeit. A dolgozat szakirodalmi megalapozottságát a határmenti térségek és perifériák fogalomköre alkotja. A határok (ki)fejlődése, változása, az államra gyakorolt hatásuk a politikai földrajz egyik kiemelt témája. A határok a határterületeken olyan változásokat indukáltak, amelyek tovább árnyalták a határok területi hatásait. A határok jelentése és funkciói sokfélék a határfunkciók pedig az idők folyamán számos fejlődési szakaszon estek át.

1. ábra: A határmenti területek vizsgálata, alapvető határ problémák típusai

Forrás: Ratti, R. 1993, Hardi, T. 2000 nyomán Hartl M. 2015

A határmenti térségekkel kapcsolatos szakirodalmi háttér összefoglalása után az eurorégiókkal és az európai területi együttműködési csoportosulásokkal foglalkozott a kutatás. A regionális együttműködések legfiatalabb szintje Európában a határon átnyúló régió. Az erre a felismerésre alapozva létrehozott eurorégió határokon átívelő együttműködéssel bír, amely két, vagy több állam helyi és/vagy regionális kormányzatai közötti kapcsolatokra épül. A tagországok megegyeznek, hogy egyes tevékenységeket összehangolva végeznek, miközben a határok átjárhatósága biztosított. Az együttműködés fő célja a gazdasági-társadalmi együttműködés, a társadalmi interakció és a közös területfejlesztés a célok megvalósítása érdekében. Nincs az Európai Unióban olyan határszakasz, ahol ne jött volna létre határon átívelő együttműködés, több esetben még a tengerek sem akadályozhatták meg létezésüket.

A hazai EGTC-ket bemutató részt követően, azok tipizálására tettem kísérletet. Az Európai Területi Együttműködési Csoportosulás (EGTC) az együttműködések legújabb generációja, amelyek az eurorégiós kapcsolatokat emelték egy magasabb-fejlettebb szintre. A témakör elméleti alapjainak felvázolása után összefoglaló táblázatban tipizáltam a Magyarország részvételével működő EGTC-ket.

Az EGTC-kre vonatkozó tipizálás alapján jelen értekezés célul tűzte ki bemutatni az EGTC-k létrehozásának motivációit. Az együttműködések minden esetben az motiválta, hogy az Európai Unió által nyújtott társfinanszírozás mellett területi együttműködésben létrejövő programokat, projekteket valósítson meg, így erősítve a határtérségben a gazdasági és társadalmi kohéziót. Motiváló erő volt, hogy a térségi civil szervezetekkel és a magáncégekkel közösen olyan fejlesztési programokat valósítson meg az együttműködés, amelyek a térség gazdasági és szociális fellendülését biztosítják, új munkahelyeket teremtve meg. A csoportosulások általános célja, hogy a gazdasági és társadalmi kohézió megerősítése céljából, tagjai között előmozdítsa a határokon átnyúló együttműködést.

A dolgozat témájául szolgáló határmenti együttműködés kialakulásához elengedhetetlen az interakció a határmenti térségekben. A határon átvívelő turizmus olyan társadalmi interakció eredménye, amelyben a gazdasági folyamatok fontosak, de nem kizárólagos szerepet játszanak. Ennek oka, hogy a határ átjárhatósága nem csupán gazdasági, hanem társadalmi és politikai (hatalmi) folyamatok függvénye.

A turizmus a határterület számára rendkívül fontos hiszen:

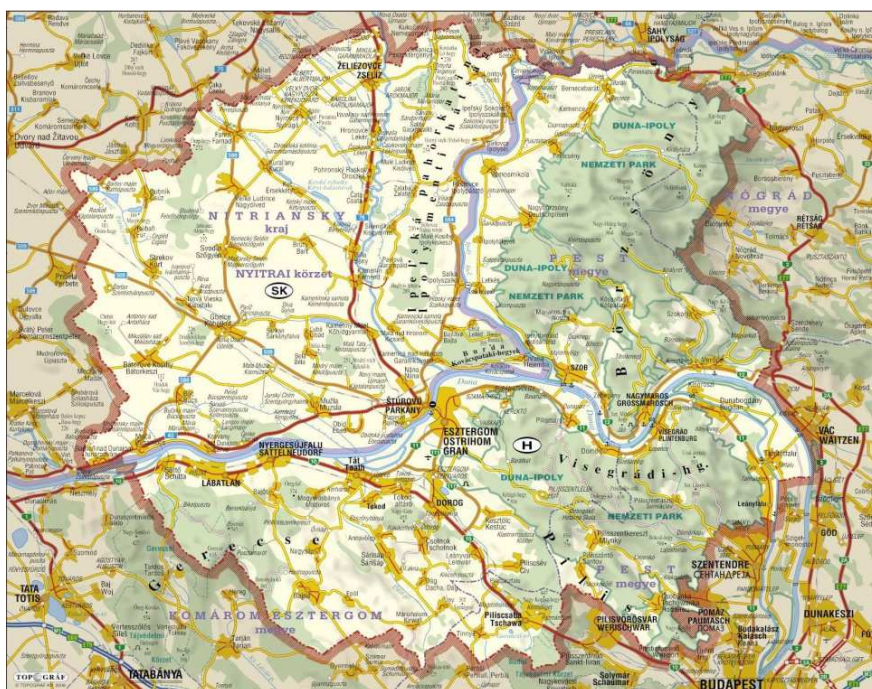
- a turizmus a határterület gazdasági fejlődésének alapvető eleme;
- kiemelt fontosságú a megfelelő infrastruktúra kialakítása a határterület turizmusban rejlő lehetőségeinek maximális kihasználhatósága érdekében;
- a régióban javítani kell a turizmus termékeinek minőségét a szektor minél nagyobb nyeresége érdekében;
- a közös értékesítési stratégiák kidolgozása és hálózatok kialakítása a turisták számára minden jövőbeni törekvésben prioritást élvez a határmenti idegenforgalom területén.

Kutatási problémaként merült fel a határterületek kapcsolatainak, együttműködéseinek keresése. A kutatás hangsúlyozza, hogy a turizmusfejlesztés és a határmenti térségek fejlesztése összekapcsolódott és a turizmusban megvalósuló együttműködések generálják a gazdaság további, határon átvívelő összefogásait. Ezt a megállapítást a disszertáció eredményei visszaigazolják.

4.2. Az Ister-Granum EGTC közigazgatási keretei: Komárom–Esztergom megye és Nyitra kerület társadalmi, gazdasági és turisztikai jellemzőinek vizsgálata

A disszertáció következő logikai egysége a vizsgált esettanulmány területének bemutatására irányult. A fejezet a vizsgált két terület komplex összevetését célozta meg, melyben a közlekedési adottságok, a demográfia és a foglalkoztatás folyamatai, a gazdasági környezet, valamint a turizmus jellemzőinek elemzése kapott kulcsszerepet. A határterületeken, elsősorban a fejlődésben lemaradó régiókban – ha rendelkeznek turisztikai vonzerővel – lehetőség kínálkozik a közös turizmusfejlesztésre. Elemeztem azokat a folyamatokat, amelyek során a turizmus multiplikátor szereppel rendelkezik és generálja a gazdaság további határon átnyúló összefogásait.

2. ábra: Az Ister-Granum EGTC területi elhelyezkedése

Forrás: www.istergranum.hu (szerk.: Topográf)

A határmenti térségek bizonyos „híd” szerepet töltenek be a szomszédos országok között. Ennek a „híd” szerepnek a dimenzióit vizsgáltam az Ister-Granum EGTC közigazgatási kereteit adó Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület társadalmi, gazdasági, kiemelten pedig turisztikai jellemzőiben. A vizsgált magyar-szlovák határtérség számos területe kínál lehetőséget az integrált fejlesztéshez, de ehhez meg kell teremteni az együttműködés kulcsfeltételeit, ösztönözni kell a térség szereplői közötti együttműködések kezdeményezését. Céлом volt megvizsgálni, hogy mely tényezők befolyásolják ezeket az együttműködések. Komárom-Esztergom megye és Nyitra megye fejlesztési lehetőségeit a közlekedés (közút, vasút, légi, kerékpáros és vízi közlekedés), a demográfia struktúrája és a foglalkoztatási viszonyok, valamint a gazdaság adatainak elemzésével kívántam bemutatni. A három kiemelt terület indoklottsága: a kapcsolattartás és a munkaerőmozgás feltétele a közlekedési infrastruktúra fejlettsége.

Elkészítettem továbbá egy elemzést Komárom-Esztergom megye és Nyitra megye összehasonlító közlekedési mutatói alapján. Az összefoglaló táblázatból kitűnnek az egyensúlytalanságok és a hiányok, melyek segítik megfogalmazni a közös fejlesztési stratégiát. A demográfiai folyamatok meghatározzák a határmenti együttműködések intenzitását és minőségét. Az értekezésben bemutatásra kerültek azok a természeti, gazdasági, társadalmi tényezők, amelyek jelenléte erőteljesen befolyásolta a vizsgált terület határon átnyúló együttműködéseit. Előzetes feltevésem igazolódott: a határmenti fekvés befolyásolja a települések és vállalkozások kapcsolati rendszerét.

Vállalkozás alapítás céljából a határtérség magyar oldala előnyösebb, mert nagyvállalkozásokkal sűrűbben ellátott, mint a szlovák oldal. Ennek komoly munkaerőmozgást befolyásoló hatása van, amely kiterjed a határ túloldalára is. Azt a sajátosságot azonban meg kell említeni, hogy a két állam jog- és adórendszere közül

Szlovákiáé bizonyult a vállalkozások létesítése szempontjából kedvezőbbnek, ez pedig alapjaiban befolyásolja a vállalkozásalapítási hajlandóságot, viszont nem szükségszerűen utal valós termelő tevékenységre.

Az ikervárosi és testvérvárosi kapcsolatok olyan alulról jövő kezdeményezések, melyek városok/községek között jönnek létre. Az együttműködések alapjául a közösen kialakított együttműködési megállapodás szolgál. Az ikervárosi kapcsolatok olyan határon átnyúló városok együttműködési formája, melyeket csupán a mesterségesen létrehozott, közigazgatási határok választanak el egymástól (például Komárom – Révkomárom, Esztergom – Párkány).

Vizsgálataimból az is kiderült, hogy az Esztergom-Párkány várospár jól ki tudta használni a határnyitásból adódó új lehetőségeket, ami alapvetően a jó stratégiai tervezés eredményeinek tudható be. A határtérség határon átnyúló fejlődését azonban korlátozza a városok közötti belső közlekedési kapcsolatok relatív gyengesége. A két megyeszékhely, Tatabánya és Nyitra között a kapcsolatok teljességgel hiányoznak. Komárom-Esztergom megyében továbbá fontos nyugat-keleti közlekedési útvonalakat találunk (Budapest-Bécs közúti, vasúti és vízi közlekedési útvonal), ami a gazdaság fejlődése szempontjából rendkívül fontos. A vizsgált terület dunai kikötőit Komárom-Révkomárom és Esztergom városok adják.

A fejlesztési területek közül hangsúlyozom a határon átívelő turizmus fontosságát. Véleményem szerint a területen az együttműködés lehetőségeinek egyik fő alapját az azonos történelmi múlt és kulturális hagyományok adják. Ebben a fejezetben elemzem Komárom-Esztergom megye és Nyitra megye turizmusának kínálatát és keresletét.

A továbbiakban a turisztikai szempontú SWOT elemzés segítségével helyzetelemzést végeztem, melyből kiderült, hogy a vizsgálatban résztvevő országokban a Duna turisztikai szempontból rendkívül alulértékelt. Javaslatként megfogalmazódik, hogy a magyar-szlovák közös turisztikai termékfejlesztésben a Duna térség egy közös turizmusmárkát hozzon létre. A megye jövőképe szerint a folyó két oldalán fekvő Duna menti hídfővárosok együttműködve erősítik meg térszervező szerepeiket, míg az őket összekötő térség újrapozicionálása e hídfővárosok megerősödésére építve válik esélyessé. Fontos továbbá a világörökség-(várományos) területekre (Limes, Dunakanyar történelmi táj, Komárom-Révkomárom erődrendszer) fókuszáló integrált örökséggazdálkodás összehangolt megalapozása is.

Előzetes feltételezésem szerint a terület meghatározó eleme a Duna, melynek turisztikai szerepe, mint természeti, tájképi tényező meghatározó. Ha ezt a megállapítást hipotézisként fogjuk fel, akkor ennek visszaigazolása csak részben történt meg a disszertáció különböző fejezeteiben. A transznacionális határon átnyúló együttműködések jó példája a Datourway projekt, mely a Duna-menti turizmus fejlesztéséért jött létre. A projekt feltárja, hogy milyen lehetőségei vannak a turizmusnak, mint területfejlesztő erőnek, melyet a résztvevő 7 ország egységes szempontrendszer szerint dolgoz ki a teljes projekterületen. A Fekete-erdőtől a Fekete-tengerig a teljes Duna-szakasz vizsgálata a disszertáció továbbfejlesztésének ad lehetőséget.

4.3. Az Ister-Granum EGTC turisztikai kínálati jellemzőinek elemzése

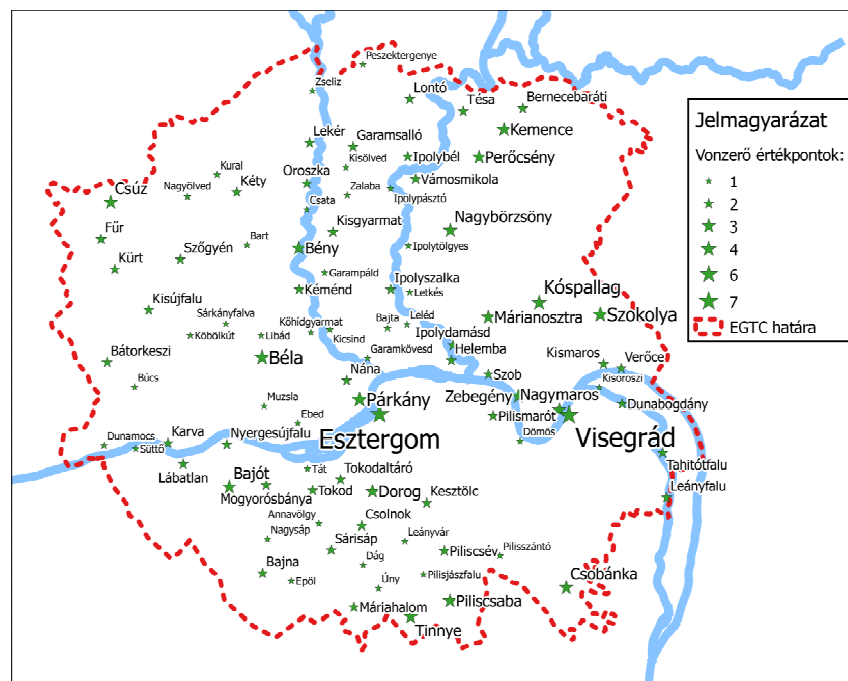
A témakör elméleti alapjainak felvázolása után a gyakorlati megvalósulás jellemzőit esettanulmány keretében kívántam elemezni, melyet az Ister-Granum EGTC

bemutatásával végeztem el. Kiemelve a turizmus adta lehetőségeket, fókuszálva a Mária Valéria híd valóságos katalizátor szerepére, mely nagy lendületet adott az Ister-Granum Eurorégió majd EGTC működéséhez. A vizsgálat fontos tárgyát képezte, hogy az értekezés bemutassa az Ister-Granum EGTC vonzerőit, melyeket a primer kutatás eredményeként vonzerőértékkel láttam el. Az értekezés vizsgálta az Ister-Granum EGTC vonzerőit, és az arra épülő termékeket, valamint a kínálati és vendégforgalmi pozícióját, elkülönítve a magyar és szlovák területen.

Összegzés céljával elkészítettem az Ister-Granum EGTC turizmusának tematikus SWOT elemzését, melynek segítségével fejlesztési javaslatokat fogalmaztam meg.

Az Ister-Granum EGTC a szőlőtermeléshez és a borkészítéshez köthetően a szlovák-magyar együttműködések közül az egyik legaktívabbnak mondható. A vizsgálat fontos tárgyát képezte az Ister-Granum borút bemutatása, a természeti környezet adottságainak, infrastrukturális ellátottságának szemléltetése. A vizsgált területen a vezető vonzerők és turisztikai termékek közül a bor és gasztronómiai turizmus a legkeresettebb, így célul fogalmazódott meg a borturizmus tanulmányozása.

3. ábra: Az Ister-Granum EGTC vonzerői vonzerőértékekkel

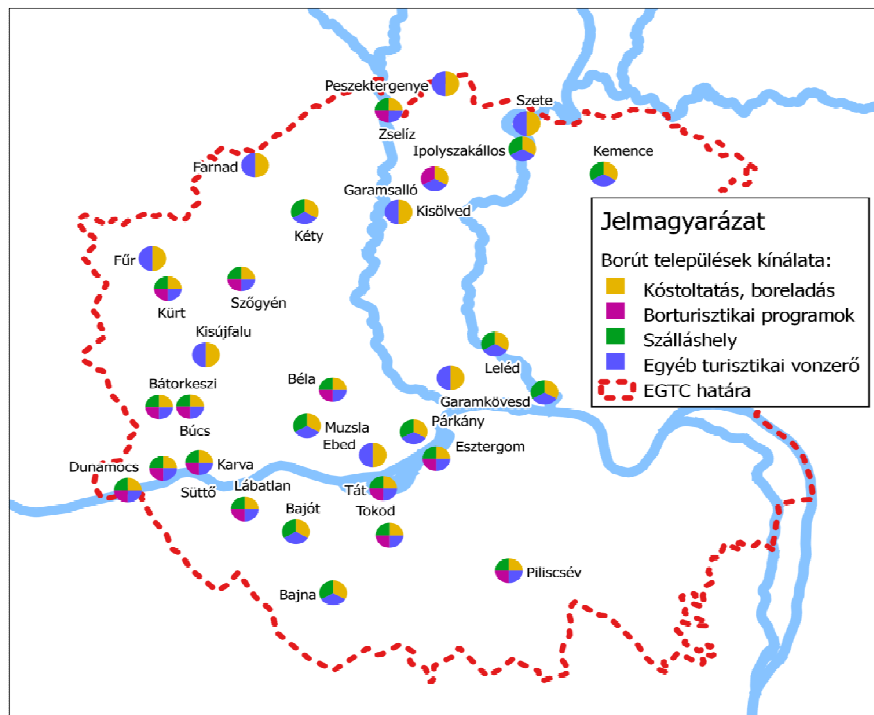
Forrás: Saját szerkesztés

A mintába került települések csaknem teljességgel rendelkeznek természeti értékekkel és épített vonzerővel. Szinte minden településen szerveznek rendezvényeket rendszerint a borhoz kapcsolódóan, a vizsgált települések pedig 75%-ban rendelkeznek kereskedelmi, vagy egyéb szálláskínálattal. Vendéglátással 9 apró település kivételével csaknem valamennyi településen találkozhatunk, ennek csupán számosságát vizsgáltam, a szolgáltatás típusát és milyenségét nem. Vizsgálataimból az is kiderült, hogy a falusi turizmus és a borturizmus szálláshelyeinek minősége nem egységes a borút magyarországi és szlovákiai területén.

Hiányzik továbbá a térségben a megfelelő tájékoztatási infrastruktúra. Az EGTC legtöbb természeti és kulturális látnivalója ma is elsősorban a nem megfelelő tájékoztatás miatt ismeretlen a látogatók előtt.

A továbbiakban turisztikai szempontú összegzést készítettem a borút településeiről tematikus SWOT elemzés segítségével, ezt követően megfogalmaztam a borút fejlesztési irányait. Elemeztem a borút társadalmi és gazdasági céljait, a borút gazdasági környezetét. Elvégeztem a borútban résztvevő települések szakmai értékelését is.

4. ábra: Az Ister-Granum EGTC borturizmusban részt vevő településeinek kínálatai

Forrás: saját szerkesztés

A disszertáció megírása során összetett módszertani apparátust alkalmaztam. A vizsgálat módszerei közül alapvetően klasszikusan a szakirodalmi anyagok áttekintése mellett kérdőíves megkérdezést végeztem el. A primer módszertani eszköztár legfontosabb eleme tehát a kérdőíves felmérés volt, melyben a borvidék ismertségét, továbbá a Regulus borfesztiválon résztvevők borivási és borismereti szokásait kívántam megvizsgálni.

A terület ismertségének vizsgálata motiválta a kérdőíves kutatást, fogalmazta meg a kutatási problémát. Ha az együttműködés jól működik, ez mennyire tudatos a fogyasztókban, mennyire sikerül népszerűsíteni a borvidéket, milyen a borvidék imázsa, mennyire tudatos a borfogyasztó.

Vizsgálataim kapcsán az az állítás, hogy az Ister-Granum EGTC turizmusfejlesztési programjaival utat nyit és mutat az együttműködés különböző formáira megerősítést nyert.

Európában egyedülálló módon alakult meg a határon átnyúló borlovagrend 2004 végén a magyar és szlovák borászok részvételével. A lovagrend évente két nemzetközi

borversenyt rendez, 2007-ben pedig első ízben megszervezték a borászok bálját. Az elmúlt évek során továbbá elszaporodtak az Ister-Granum EGTC nevét viselő kezdeményezések. Több alkalommal került megrendezésre az Ister-Granum népművészeti fesztivál, de évekre visszanyúló hagyományai vannak az Ister-Granum gyermekrajz, mese- és versmondó versenynek, labdarúgókupa sorozatnak, küzdősport versenynek, véradó napnak, színjátszó fesztiválnak.

A napi kapcsolattartást hivatott segíteni az EGTC portálhálózata. Az Ister-Granum honlapját (www.istergranum.hu) a régiófejlesztési ügynökség munkatársa napi szinten frissíti. A hírek generálása mellett ide kerülnek fel az EGTC működésével kapcsolatos legfontosabb információk is. 2005-ben egy regionális gazdasági portált is létrehoztak, ahol a régió cégei regisztrálhatják magukat, ajánlhatják szolgáltatásaikat, de elérhetőek a települések befektetési, munkaerő piaci és képzési lehetőségei is (http://cesci-net.eu/tiny_mce/uploaded/INFO-NET_halozat_letrehozás.pdf).

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Az értekezésben bemutatásra kerültek azok a természeti, gazdasági, társadalmi tényezők, erőforrások, amelyek jelenléte erőteljesen alátámasztotta, hogy a határmenti fekvés, a nemzetközi együttműködés és a turizmus összekapcsolásának megvannak a lehetőségei.

Összegezve megállapítható, hogy a határmenti térségek fejlesztése és a határmenti turizmusfejlesztések összekapcsolódtak a vizsgált területen. A fentiek alapján megállapítható, hogy azon határrégiók érhetnek el sikeres határon átnyúló együttműködést a turizmus területén, amelyek az alábbi minimumfeltételek mindegyikének megfelelnek:

- természetes vonzerő jelenléte,
- átfogó származtatott kínálat,
- közös földrajzi nevezetesség,
- megalapozott határon átnyúló együttműködés a turizmusban.

6. A KUTATÁS JÖVŐBENI IRÁNYAI, HASZNOSÍTÁSI LEHETŐSÉGEI

A határon átnyúló integrált turizmusfejlesztés az a terület, ahol – pozitív hozzáállás esetén – a legkönnyebben lehet közös turisztikai termékeket fejleszteni, a közös érdeket megtalálni. A határon átnyúló integrált turizmusfejlesztésnek a legfőbb pozitív hatása a területi különbségeket kiegyenlítő hatás, amely a foglalkoztatás és az (alternatív) jövedelem szerzés területén érvényesül leginkább.

A közeljövőben fontosnak tartom kutatásaim folytatását azért, hogy a változó makro- és mikropiaci környezet hatásait ki tudjam mutatni, továbbá az eddig még nem vizsgált kapcsolódó határmenti jelenségek elemzését is elvégezhessem.

A vizsgált terület sikeréhez nagymértékben hozzájárul(hat)nak a turisztikai vállalkozások által létrehozott turisztikai klaszterek, amelyek kialakításához a vizsgált területen működő EGTC-k megfelelő jogi és adminisztratív keretet ad(hat)nak. Magyarországon a turisztikai klaszterek kialakulásának már megfelelő hagyományai vannak (Dél-Dunántúli Borturisztikai Klaszter, Pannon Termál klaszter), míg Szlovákiában ez még kialakulatlan.

Véleményem szerint a vizsgált határmenti térségben a bor és a termálvíz turisztikai attrakciói köré szerveződhetne klaszter, szűkebb területen az Ister-Granum EGTC, tágabb területen pedig Komárom-Esztergom és Nyitra megyékben, kiterjesztett területi lehatárolásban pedig a Duna menti Turisztikai klaszter formájában. Ezek lekutatása, kialakítási lehetőségeinek vizsgálata megszabhatná a kutatás további irányait is.

További kihívást és kutatási irányt adna határon átnyúló desztináció menedzsment felépítése, sajátos turisztikai brand-ek kialakítása nagyban támaszkodva a Duna Stratégia turizmus fejlesztési elveire és elképzeléseire.

Véleményem szerint a disszertáció tartalma nemcsak a turizmusföldrajz kutatói, hanem a turizmus aktív szereplői számára is hasznos lehet, így a helyi önkormányzatok, a vállalkozások és a helyi közösségek, civil szervezetek is profitálhatnak az összegyűjtött eredményekből.

7. PUBLIKÁCIÓK

7.1. A DISSZERTÁCIÓ ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ KÖZLEMÉNYEK

- HARTL M. 2013: *Turizmus és területfejlesztés az Ister- Granum EGTC példáján a Mária Valéria nemzetközi borút lehetősége.* – In: KARLOVITZ J. (szerk.): Társadalomtudományi gondolatok a harmadik évezred elején. International Research Institute, Komárno, pp. 94-99.
- HARTL M. 2013: *Role of the grape and wine colture in improving of tourism according to the saple of Ister-Granum Euroregio.* – In: VERES L. (szerk.): Duna Térségi Kohézió. Szabadka: Cikos Stampa, pp. 150-163.
- AILER S.- HARTL M. 2012: *A Nemzetközi borút lehetősége az Ister-Granum Eurorégió területén.* – In: BERGHAUER S, DNYISZTRJANSZKIJ M, FODOR GY, GÖNCZY S, IZSÁK T, MOLNÁR J, MOLNÁR DI (szerk.): Social geographical challenges in the Eastern Central Europe of the XXI. century.: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, Ukrajna 2012. pp.194-200.
- AILER S.- HARTL M. 2012: *Monitoring of Sodium Content in Vinaceous Cider for Irrigation of Wine Grape.* – ACTA HORTICULTURAE ET REGIOTECTURAE 15. évf. 1szám, pp.1-3.
- HARTL M. 2012: *Bor és kultúra, borkultúra.* – In: NAGY M. (szerk.): "Vzdeávanie-Identita-Zdravie" Janos Selye University, Komárno, pp. 24-30.
- HARTL M. 2012: *A bor arca –A borturizmus lehetőségei az Ister- Granum Eurorégió területén.* – In: AUBERT A. – GYURICZA L. – HUSZTI Zs. (szerk): A kultúra turizmusa a turizmus kultúrája. Idresearch Kft. - Publikon Kiadó, Pécs, pp. 591-601.
- HARTL M.: 2011: *Az Ister- Granum Eurorégió fejlesztési stratégiái.* – Közép Európai Közlemények 4.(1.), pp.183-190.
- HARTL, M. 2010: *Strategies affecting tourism in the Ister-Granum –Euroregion.* – In: DOMBAY, Ş. – MAGYARI- SÁSKA Zs. (szerk): The role of Tourism in Territorial Develpoment. Babeş-Bolyai University, Clujenană, pp. 149-158.
- HARTL, M. 2010: *Slovakian-Hungarian Touristic Cooperation in the Ister-Granum Euroregion.* - In: HORGA, I – SÜLI-ZAKAR I (szerk.): Cross-border partnership with special regard tothe Hungarian-Romanian-Ukrainian tripartite border. IERS, Oradea-Debrecen, pp. 212-218.
- HARTL, M. 2010: *Development Strategies in the Ister - Granum Euroregion with an Emphasis on Tourism.* – GEOGRAPHICA TIMISIENSIS 19. évf.:(2. sz.) pp. 87-96. (2010)
- HARTL M. 2010: *A turizmus és a közlekedés kapcsolata Ister-Granum Eurorégió területén.* V. Magyar Földrajzi Konferencia 2010. megjelenés alatt.
- HARTL M. 2009: *A magyar-szlovák határmenti kapcsolatok az Ister-Granum Euróregió területén.* A Mária Valéria Borút lehetősége. Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok. IV. évfolyam (2009) 3-4.szám. pp.265-270.
- HARTL M. 2009: *A Duna, amely összeköt: a Mária Valéria Borút.* – In: Veres L. (szerk.): Duna térségi kohézió tanulmánykötet. DANUBE-AREA COHESION Dunaújváros CIKOS GROUP, Subotica, Serbia.pp.333-346.
- HARTL, M. 2009: *Wine that links: international route of wine –opportunities in wine tourism within the Ister- Granum –region .* – IN: DOMBAY ŞTEFAN(SZERK.) The role of Tourism in Territorial Develpoment. Babeş-Bolyai University, Clujenană, pp. 201-239.

- HARTL M. 2009: *Esztergom, mint az Ister- Granum Eurorégió potenciális kapuja.* – In: AUBERT A. – BERKI M. (szerk.): Örökség és turizmus. PTE TTK, Pécs, pp. 203-208.
- HARTL M. 2009: *A magyar-szlovák határ menti kapcsolatok az Ister- Granum Eurorégió területén.* - *A Mária Valéria Borút lehetősége.* – Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok. 4.(3-4.), pp. 265-270.
- HARTL M. 2006: *A határ mentiség és a munkaerő szerepe a Mária Valéria-híd két oldalán.* – In: MAGYAR GY. (szerk.): Ifjúság - munka – kultúra. Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola, Esztergom, pp. 252-261.
- HARTL M. 2006: *A bor hídja, avagy a híd bora.* – In: GULYÁS L. (szerk.): „Régiók a Kárpát-Medencében innen és túl” Nemzetközi Tudományos Konferencia. Eötvös József Főiskola, Baja, pp. 95-103.
- HARTL, M. 2009: *Wine of the Bridge or the bridge of wine*”. – In: TORDAINÉ V. K. (szerk.): „A katolikus felsőoktatás- az EMBERÉRT, az élhető környezetért. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kar, Esztergom, pp. 229-244.
- HARTL M. 2006: *A Mária Valéria- híd katalizátor hatása.* – In: SITÁNYI L. (szerk.): II. Területfejlesztési konferencia. Kapos Color Print Kft., Kaposvár, p.16.
- HARTL, M. 2005: *Cross-border cooperation programmes along the Slovak-Hungarian borderline.* – In: SZABÓ S. A. (szerk.): Vag-Danube-Ipel Euroregion Development Non-profit Company, Nyitra, p. 2.

7.2. A DISSZERTÁCIÓ TÉMÁJÁBAN TARTOTT ELŐADÁSOK

- HARTL M. 2014: *HIÁNYZÓ KAPCSOLAT.* Duna Térségi Kohézió. Dunaújváros. 2013. november 14-15.
- HARTL M. 2010: *AZ ISTER - GRANUM EURORÉGIÓ FEJLESZTÉSI STRATÉGIÁI.* Trianon és a magyar tudomány. Régiók a Kárpát-medencén innen és túl. Szeged. 2010. június 3.
- HARTL M. 2012: *BOROSPINCÉK ESZTERGOMBAN.* V. Országos Turisztikai Konferencia „Turizmusfejlesztés a Duna Régióban” Pécs. 2012. október 11–12.

7.3. EGYÉB PUBLIKÁCIÓK

- HARTL M. 2010: *A tudás hídja- képzési lehetőségek az Ister- Granum eurorégió területén.* – In: JUHÁSZ E. Harmadfokú képzés, felnőttképzés és regionalizmus. Center for Higher Education research and Development, Debrecen, pp.137-143.
- HARTL M. 2010: *A tanulás lehetőségei a borturizmus során.* – In: JUHÁSZ E. SZABÓ I. (SZERK.): Nemzetnevelés-felnőttnevelés- közművelődés Csokonai kiadó, Debreceni Egyetem, Kultúr Ász Közhasznú Egyesület, Debrecen, pp.344-357.
- HARTL M. 2008: *Bor és kultúra.* – In: JUHÁSZ E. (szerk.): Acta Andragogiae et Culturae. - Sorozat 21. szám. Andragogia és közművelődés, Debrecen. pp. 439-450.
- HARTL M. 2006: *A tanulás lehetőségei az Ister- Granum Eurorégió területén.* – In: Forray R. K. - JUHÁSZ E. (szerk.): Nonformális- informális- autonóm tanulás, Debreceni Egyetem, Debrecen pp. 211-219.
- HARTL M. 2006: *Határmenti együttműködés lehetőségei a Vág Duna Ipoly Eurorégió területén.* – In: KERTÉSZ Á.- DÖVÉNYI Z.- KOCSIS K. (szerk.): III. Magyar földrajzi konferencia, MTA Földrajztudományi Kutató Intézet Budapest. p.94. (absztrakt kötet) 2006. Szeptember 6-7.

- HARTL M. 2006: *Az Ister- Granum Eurorégió az oktatás dimenziójában.* – In: JUHÁSZ E.(szerk.): Régió és oktatás: a "Regionális egyetem" Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, Debrecen, pp.193-201.
- HARTL M. 2006: *A határ menti kapcsolatok a Vág- Duna-Ipoly Eurorégió területén.* – In: VARGA J.(szerk.): VIII. Apáczai- napok. Globalizáció és fenntartható fejlődés Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmánykötet. Ny. M. E. Apáczai Csere János Kar, Győr, pp.199-206.
- HARTL M. 2006: *A tudás hídja: regionális lehetőségek az oktatási piacon.* – In: MAGYAR GY. (szerk.): A magyar felsőoktatás jövője az Európai Unióban. Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola, Esztergom, pp. 199-206.
- HARTL M. 2005: *Határ menti kapcsolatok a Vág- Duna-Ipoly Eurorégió területén.*–Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, p. 94.

7.4. EGYÉB KONFERENCIA ELŐADÁSOK

- HARTL, M. 2003: *„Verbindende Brücken- Ein Beispiel ungarisch-slowakischer Zusammenarbeit“.* – In: KRASZNAI P. L. (szerk.): Fördergesellschaft für Ungarische und Osteuropäische Kontakte. Frankfurt M. seite 3. 2003. június 23. p. 3.
- HARTL M. 2005: *Vinum- Ister- Granum Regionis Borlovagrend szerepe az Ászár- Neszmélyi borvidéken.* Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ. Budapest, 2005. november 29.
- HARTL M. 2008: *A híd bora, avagy a bor hídja.* Borkultúra- bormarketing konferencia. Kodolányi Főiskola Székesfehérvár, 2008. május 9.